

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Ярослав ЧАЙКОВСЬКИЙ

Проаналізовано сучасний стан банківського кредитування позичальників-фізичних осіб. Визначено основні тенденції розвитку споживчого кредитування в Україні. Досліджено макроекономічні та регіональні аспекти банківського кредитування населення на споживчі цілі. Обґрунтовано практичні рекомендації щодо вдосконалення банківського кредитування індивідуальних позичальників.

The present-day situation of the bank crediting of borrowers -individuals is analyzed. The basic tendencies of the consumer crediting development in Ukraine are defined. The macroeconomic and regional aspects of the bank crediting of population for consumer purposes are investigated. The practical recommendations to the bank crediting improvement of individual borrowers are proved.

Значну роль у задоволенні споживчих потреб населення, підвищенні його життєвого рівня, забезпеченні соціально-економічного розвитку країни відіграє такий вид кредиту, як споживчий кредит, що надається населенню.

Дослідженню теоретичних питань організації банківського кредитування населення на споживчі цілі сприяють праці зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів А. Даниленка, В. Зінченка, Г. Карчевої, Д. Лагутіна Г. Панової, В. Савчука та ін. Однак кредитування населення в Україні потребує подальших наукових досліджень і розробок. Зокрема актуальним є виявлення тих проблем і тенденцій, які в даний час мають місце у кредитних взаємовідносинах банків з позичальниками-фізичними особами, та пошуку шляхів удосконалення сучасних форм споживчого кредитування.

В Україні більшість кредитів (63,6%) банківські установи надають суб'єктам господарювання (табл. 1). Однак, на нашу думку, позитивним є те, що банки продовжують на-

рошувати обсяги кредитування фізичних осіб. Так, станом на 01.01.2002 р. частка кредитів, наданих фізичним особам, становила 5,0 %, на 01.01.2003 р. – 7,9 %, на 01.01.2004 р. – 13,3 %, на 01.01.2005 р. – 16,7%, на 01.01.2006 р. – 23,4%, на 01.01.2007 р. – 32,0 %. На 01.01.2008 р. обсяги кредитування, що надаються вітчизняними банками фізичним особам, становили 36,4% від загальної суми кредитних вкладень і склали 155446 млн. грн., що в 109,6 рази більше, ніж сім років тому (див. табл. 1).

Такі зміни в кредитній політиці банків зумовлені реакцією на підвищення рівня платоспроможності населення. Так, у 2002 р. загальний обсяг номінальних доходів населення збільшився порівняно з попереднім роком на 20,7 % [2, 9], за 2003р. – на 13,7% [4, 12], у 2004 р. – на 22,5% [6, 8], в 2005 р. – на 38,4% [8, 19], в 2006 р. – на 28,2% [10, 20]. У січні-листопаді 2007 р. номінальні доходи населення становили 551,8 млрд. грн. і зросли порівняно з відповідним періодом попереднього року

Таблиця 1

Динаміка та структура вимог банків за кредитами, наданими в економіку України [12, 87–89]

(на кінець періоду)

Період	Кредитний портфель, усього	Кредити суб'єктам господарювання		Кредити фізичним особам	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
2001 р.	28373	26955	95,0	1418	5,0
2002 р.	42035	38721	92,1	3313	7,9
2003 р.	67835	58849	86,7	8986	13,3
2004 р.	88579	73785	83,3	14794	16,7
2005 р.	143418	109895	76,6	33523	23,4
2006 р.	245226	166683	68,0	78543	32,0
2007 р.	426863	271417	63,6	155446	36,4

на 29,9 % (табл. 2) [12, 15]. Наявні доходи, які використовувалися населенням на придбання споживчих товарів та оплату послуг, збільшилися на 26,6%, а реальні наявні – на 12,5% [12, 15].

Зростання номінальних доходів населення відбулося передусім за рахунок збільшення доходів від заробітної плати (на 29,1%) і соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів (на 27,3%) [12, 16].

Зростання номінальних доходів населення і далі сприяло підвищенню попиту на споживчі кредити. При цьому темпи зростання кредитування населення значно випереджали темпи зростання номінальних доходів населення (див. табл. 2) [12, 16]. Так, кредити фізичним особам за січень-листопад 2007 р. порівняно з 2006 р. збільшилися в 1,85 разу [12, 89], а номінальні доходи населення у січні-листопаді 2007 р. порівняно за 2006 р. зросли в 1,16 разу [10, 20; 12, 15].

Додатковим чинником активізації банків у сегменті споживчого кредитування населення стало також зниження попиту на кредити з боку суб'єктів господарювання.

Так, кредити, надані фізичним особам, зростають випереджаючими темпами порівняно не лише з доходами населення, а й із темпами кредитування суб'єктів господарювання та економіки в цілому, що, головним чином було пов'язано із суттєвим попитом на споживче та іпотечне кредитування населення (див. табл. 2, рис. 1) [12, 25]. Якщо за останні шість років офіційні доходи населення зросли в 2,9 разів,

кредити суб'єктам господарювання – в 7,0 разів, загальна заборгованість за кредитами – в 10,2 разу, то вимоги банків за кредитами, наданими фізичним особам, – в 46,9 разу.

На темпи кредитування фізичних осіб практично не вплинули високі процентні ставки. Середньозважена річна ставка за кредитами фізичним особам як у національній, так і в іноземній валюті залишається помітно вищою, ніж ставка за кредитами юридичним особам (табл. 3). При цьому у 2007 р. спостерігалася тенденція до зниження вартості кредитів, наданих банками суб'єктам господарювання з 13,9% річних у 2006 р. до 13,1% річних у 2007 р. і збільшення вартості кредитів, наданих фізичним особам з 15,2% річних у 2006р. до 15,5% річних у 2007 р. (див. табл. 3) [12, 71]. Різниця між середньозваженими процентними ставками за кредитами та депозитами фізичних осіб у 2007 р. становила 4,5% і була суттєво нижчою, ніж перевищення процентних ставок за кредитами над процентними ставками за депозитами суб'єктів господарювання, що у 2007 р. становило 6,2% (див. табл.3) [12, 71–74].

Останнім часом на споживчому кредитному ринку України спостерігається ще одна тенденція – зростання обсягу споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті. Так, упродовж 2007 р. значне зростання попиту на кредитні ресурси в іноземній валюті з боку позичальників, в тому числі фізичних осіб, зумовило активне залучення банками коштів за кордоном, внаслідок чого обсяги кредитування фізичних

Таблиця 2

Динаміка доходів населення та вимог банків за кредитами, наданими в економіку України [2, 9; 4, 12; 6, 8; 8, 19; 10, 20; 12, 15]

(на кінець періоду)

Показники	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
1. Доходи населення, млрд. грн.	–	191,9	211,9	264,4	365,9	475,2	551,8*
2. Темпи зростання доходів населення, порівняно з попереднім роком (періодом), %	–	20,7	13,7	22,5	38,4	28,2	29,9*
3. Заборгованість за кредитами, всього млн. грн.	28373	42035	67835	88579	143418	245226	426863**
4. Темпи зростання кредитів банків, %	145,0	148,1	161,4	130,6	161,9	161,5	174,1
5. Кредити, надані суб'єктам господарювання, млн. грн.	26955	38721	58849	73785	109895	166683	271417**
6. Темпи зростання кредитів суб'єктам господарювання, %	137,7	143,7	152,0	125,4	149,0	151,7	162,8
7. Кредити, надані фізичним особам, млн. грн.	1418	3313	8986	14794	33523	78543	155446**
8. Темпи зростання кредитів фізичним особам, %	144,7	233,3	271,2	164,7	226,6	234,3	197,9

* На 01.12.2007 р.

** На 01.01.2008 р.

осіб в іноземній валюті зростали вищими темпами (200,2%), ніж кредити в гривні (193,9%). Це спричинило підвищення їх частки у загальному обсязі кредитів наданих фізичним особам з 63,9% на 01.01.2007р. до 64,6% на 01.01.2008 р. (табл. 4). Збільшення кредитів, наданих фізичним особам, у іноземній валюті, відбувалося в основному за рахунок їх нижчої

вартості порівняно з кредитами в національній валюті [12, 26]. Так, у 2007 р. середньозважена ставка в річному обчисленні за кредитами, наданими фізичним особам, в національній валюті становила 19,2%, в іноземній – 13,0% [12, 71]. Таким чином, за станом на 01.01.2008 р. різниця між процентними ставками за кредитами, наданими фізичним особам, у національ-

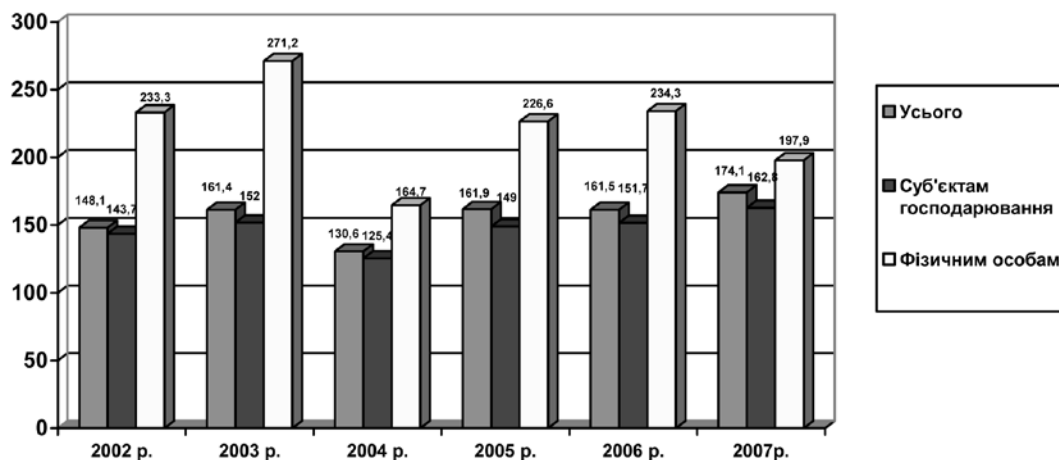

Рис. 1. Динаміка вимог банків за наданими кредитами (у відсотках до початку року) [12, 87-89]

Таблиця 3

**Процентні ставки за кредитами та депозитами банків
у 2002–2006 рр., середньозважені річні, % [12, 71, 75]***

Показники	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.
1. Процентні ставки за кредитами суб'єктам господарювання	20,8	17,2	15,1	14,5	13,9	13,1
2. Процентні ставки за депозитами суб'єктів господарювання	6,6	6,4	8,5	8,6	6,7	6,9
3. Перевищення процентних ставок за кредитами над процентними ставками за депозитами суб'єктів господарювання (+)	14,2	10,8	6,6	5,9	7,2	6,2
4. Процентні ставки за кредитами фізичним особам	18,3	22,6	16,9	16,3	15,2	15,5
5. Процентні ставки за депозитами фізичних осіб	14,8	12,3	12,2	11,6	10,7	11,0
6. Перевищення процентних ставок за кредитами над процентними ставками за депозитами фізичних осіб (+)	3,5	10,3	4,7	4,7	4,5	4,5

* Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2008. – №2. – 168 с. – С. 71, 72.

ній та іноземній валюті становила 6,2% [12, 71]. Населення отримувало споживчі кредити в іноземній валюті, в основному в доларах США, під купівлю машин, квартир та іпотечні кредити. Це сприяло підвищенню життєвого рівня населення та розширенню внутрішнього споживчого ринку [11, 30].

Якщо в 2004 р. темпи зростання обсягів кредитів фізичним особам у національній валюті були вищими порівняно з кредитами в іноземній валюті (відповідно 66 та 64%), то за підсумками 2005 і 2006 років зафіксовано протилежну тенденцію: обсяги кредитів у національній валюті зросли в 2,1 разу, а в іноземній – відповідно у 2,4 і 2,5 рази (див. табл. 4).

Це свідчить про те, що кредитування в іноземній валюті залишається дієвим інструментом страхування інфляційних ризиків [8, 31].

Однак у 2007 р. порівняно з 2006 р. темпи зростання кредитних вкладень фізичним особам в іноземній валюті (253,9%) дещо уповільнилися, що певною мірою свідчило про поступову переорієнтацію банківських установ на збільшення обсягів кредитування в національній валюті (див. табл. 4) [12, 26].

Серед кредитів, що їх надають банківські установи фізичним особам, домінують довготермінові кредити (табл. 5). Позитивним явищем у сфері кредитування фізичних осіб є наявність стійкої тенденції до зростання

Таблиця 4

Вимоги банків за кредитами, наданими фізичним особам України, за видами валют [12, 89]

(на кінець періоду)

Період	Усього		У національній валюті		В іноземній валюті	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2001 р.	1418	100	987	69,6	431	30,4
2002 р.	3313	100	1972	59,5	1341	40,5
2003 р.	8986	100	4004	44,6	4982	55,4
2004 р.	14794	100	6643	44,9	8151	55,1
2005 р.	33523	100	13749	41,0	19774	59,0
2006 р.	78543	100	28345	36,1	50198	63,9
2007 р.	155446	100	54970	35,4	100476	64,6

Таблиця 5

Вимоги банків за кредитами, наданими в фізичним особам України, за термінами користування [12, 89]
(на кінець періоду)

Період	Усього		Короткострокові		Довгострокові	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2001 р.	1418	100	914	64,5	504	35,5
2002 р.	3313	100	1666	50,3	1647	49,7
2003 р.	8986	100	2900	32,3	6086	67,7
2004 р.	14794	100	3513	23,8	11282	76,2
2005 р.	33523	100	6012	17,9	27511	82,1
2006 р.	78543	100	11742	15,0	66801	85,0
2007 р.	155446	100	19528	12,6	135918	87,4

довготермінового кредитування. Так, станом на 01.01.2002 р. питома вага довгострокових кредитів фізичним особам становила 35,5%, а станом на 01.01.2008 р. цей показник сягнув 87,4% (див. табл. 5).

На наш погляд, збільшенню довготермінового споживчого кредитування сприяло послідовне нарощування відповідної ресурсної бази банків та постійне зростання рівня доходів населення.

На цьому фоні помітно виділяється регіональний аспект банківського споживчого кредитування. Так, структура ринку банківського споживчого кредитування населення у розрізі регіонів України є досить розбалансованою (табл. 6).

Як свідчать дані табл. 6, на першому місці за обсягами наданих кредитів фізичним особам знаходиться м. Київ. Лідерами з наданих кредитних вкладень фізичним особам є також великі промислові центри і регіони, де сконцентровано населення з вищим рівнем доходів. Зокрема, на 01.01.2008 р. 71,4% сукупного обсягу кредитів фізичним особам припадало на столицю (31,0%) та сім економічно потужних областей України – Дніпропетровську (9,6%), Одеську (9,2%), Донецьку (6,6%), Харківську (5,1%), Львівську (3,5%), Запорізьку (3,0%), та Автономну Республіку Крим (3,4%) (див. табл. 6). При цьому, на 01.01.2004 р. на вказані регіони припадало 74,8% сукупного обсягу кредитів фізичним особам (див. табл. 6). Таким чином, за станом на 01.01.2008 р. питома вага даних регіонів дещо знизилась,

що обумовлено гальмуванням динаміки кредитування населення столиці – питома вага кредитів фізичним особам у місті Києві скоротилася з 37,2% до 31,0%, на Донеччині – з 7,8% до 6,6%, хоча на Львівщині збільшилася з 3,1% до 3,5%, на Одещині – з 5,6% до 9,2% [1, 90; 12, 92]. Найменше кредитів фізичним особам було надано в Сумській (1,0%), Чернігівській (1,0%), Кіровоградській (1,1%), Тернопільській (1,2%), Рівненській (1,3%), Волинській (1,4%) та інших областях з невисоким рівнем доходів населення.

У половини (13) регіонів України у кредитних портфелях банків переважали вимоги за кредитами, наданими фізичним особам. Насамперед, це стосувалося Закарпатської (67,4%), Житомирської (63,9%), Чернівецької (60,2%), Хмельницької (56,6%) областей та Автономної Республіки Крим (55,6%) [12, 28].

Загалом з 2003 р. до 01.01.2008 р. виразно простежується тенденція до нарощування обсягів кредитування фізичних осіб у регіонах. Так, якщо в середньому по Україні за вказаний період обсяги кредитів населенню зросли в абсолютному вираженні у 17,3 рази, то в Запорізькій області – у 17,9, Івано-Франківській – 20,8, Київській – 34,4, Кіровоградській – 18,5, Львівській – 19,5, Одеській – 28,4, Тернопільській – 23,5, в Автономній Республіці Крим – у 18,0 разів (див. табл. 6).

Надання кредитів є найпоширенішою операцією банків. Кредитні операції дають банкам основну частину доходу. Однак аналіз ситуації, що склалася у банківській сфері, свідчить,

Таблиця 6

Динаміка та структура вимог банків за кредитами, наданими фізичним особам за 2003-2007 рр. (в розрізі регіонів) [1, 90; 3, 91; 5, 71; 7, 92; 9, 111; 12, 92]

Регіони	2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.		2007 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	8986	100	88579	100	143418	100	245226	100	155446	100
Автономна Республіка Крим	296	3,3	1892	2,1	3181	2,2	5499	2,2	5312	3,4
м. Київ	3345	37,2	37286	42,1	58313	40,7	95959	39,1	48211	31,0
області										
Вінницька	123	1,4	969	1,1	1654	1,2	3127	1,3	2906	1,9
Волинська	98	1,1	995	1,1	1590	1,1	3005	1,2	2121	1,4
Дніпропетровська	870	9,7	9915	11,2	16289	11,4	30457	12,4	14860	9,6
Донецька	701	7,8	6774	7,7	11710	8,2	19443	7,9	10281	6,6
Житомирська	122	1,4	777	0,9	1320	0,9	2027	0,8	2356	1,5
Закарпатська	186	2,1	825	1,0	1464	1,0	2945	1,2	3239	2,1
Запорізька	261	2,9	3010	3,4	4794	3,3	7402	3,0	4671	3,0
Івано-Франківська	130	1,5	1429	1,6	2185	1,5	5040	2,1	2705	1,7
Київська	81	0,9	705	0,8	1636	1,1	2736	1,1	2782	1,8
Кіровоградська	89	1,0	656	0,7	957	0,7	1702	0,7	1646	1,1
Луганська	208	2,3	1583	1,8	2783	1,9	4593	1,9	3569	2,3
Львівська	278	3,1	2748	3,1	4310	3,0	7348	3,0	5412	3,5
Миколаївська	178	2,0	1490	1,7	2463	1,7	4087	1,7	3247	2,1
Одеська	503	5,6	4159	4,7	7153	5,0	14463	5,9	14260	9,2
Полтавська	196	2,2	1891	2,1	3520	2,5	5031	2,1	2909	1,9
Рівненська	85	1,0	857	1,0	1432	1,0	2455	1,0	1974	1,3
Сумська	93	1,0	847	1,0	1274	0,9	2277	0,9	1588	1,0
Тернопільська	76	0,9	585	0,7	1033	0,7	1875	0,8	1788	1,2
Харківська	468	5,2	5102	5,76	7351	5,1	11402	4,7	7989	5,1
Херсонська	162	1,8	865	1,0	1627	1,1	2827	1,2	2505	1,6
Хмельницька	111	1,2	696	0,8	1309	0,9	2390	1,0	2642	1,7
Черкаська	129	1,4	1019	1,2	1612	1,1	2822	1,2	2417	1,6
Чернівецька	110	1,2	548	0,6	1008	0,7	2105	0,9	2221	1,4
Чернігівська	89	1,0	955	1,1	1451	1,0	2208	0,9	1538	1,0

що більшість банків зазнає фінансового краху в зв'язку з надзвичайно ризиковою кредитною політикою.

На підставі проведеного аналізу стану банківського кредитування населення можна зробити такі висновки.

1. З початку 2007 р. вагоміше зростання вимог спостерігалось за кредитами, наданими фізичним особам – на 97,9% до 155446 млн. грн., що головним чином було пов'язано із суттєвим попитом на споживче та іпотечне кредитування. Як наслідок, їх частка в загальному обсязі вимог за кредитами за 2007 р. збіль-

шилася на 4,4 процентного пункту до 36,4%. Збільшенню споживчого кредитування сприяло підвищення доходів населення, що призвело до зростання платоспроможного попиту з боку населення, удосконалення законодавчого забезпечення іпотечного кредитування.

2. Упродовж останніх років темпи нарощування кредитування фізичних осіб значно випереджали темпи розширення кредитної підтримки суб'єктів господарювання та економіки в цілому. Так вимоги банків за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, зросли на 62,8% до 271417 млн. грн.

3. Для банків кредитно-депозитні операції з юридичними особами залишаються більш дохідними порівняно з операціями з населенням. Чиста маржа за кредитно-депозитними операціями із суб'єктами господарювання нині становить 6,2% , тоді як за операціями з фізичними особами – 4,5%.

4. Стрімке зростання частки кредитів в іноземній валюті серед банківських кредитів фізичним особам (з 30,4% у 2001 р. до 64,6% у 2007 р.) обумовлюється, насамперед, значним перевищенням процентних ставок за кредитами у національній валюті у порівнянні з кредитами в іноземній валюті при стабільності валютного курсу гривні.

5. Частка довгострокових банківських споживчих кредитів за останні сім років зросла з 35,5% станом на 01.01.2002р. до 87,4% на 01.01.2008р. і їх сума склала 135918 млн. грн. Необхідно відзначити, що вітчизняні банківські установи України у практиці кредитування індивідуальних позичальників на придбання споживчих товарів тривалого користування широко використовують співробітництво з торговельними підприємствами, що дозволило істотно збільшити обсяг наданих позичок.

Однак, сучасна практика кредитування населення банківськими установами України має ряд проблем.

По-перше, головна сфера банківської діяльності – кредитування, зокрема на споживчі потреби, – в Україні фактично не має спеціального законодавчого забезпечення.

По-друге, стрімке збільшення обсягів кредитування населення супроводжується зростанням ризиків за споживчими кредитами. Так, при спрощеній процедурі надання позики оцінка кредитоспроможності позичальників-фізичних осіб має здебільшого формальний, епізодичний характер, або взагалі не проводиться.

По-третє, зростання кредитів, наданих фізичним особам, у іноземній валюті, створює додаткові кредитні ризики банківських установ, оскільки більшість населення, яка отримала кредити, не має постійних доходів у іноземній валюті (у випадку несприятливої зміни обмінного курсу гривні) може виявитися неспромож-

ною вчасно виконувати свої зобов'язання перед банками.

По-четверте, відсутність економічно обґрунтованої процентної політики. Так, на нашу думку, незважаючи на високі обсяги споживчого кредитування рівень процентних ставок, особливо за іпотечними кредитами, залишається високим, що продиктовано ризиком неповернення кредитів.

По-п'яте, недотримання принципів банківського кредитування, зокрема, складнощі із забезпеченням повернення, використання готівкових коштів при видачі і погашенні позики, нерідкість випадків нецільового використання позик або несвоєчасного погашення населенням заборгованості перед банком.

Отже, реалізація цілей банку у сфері організації кредитних відносин вимагає розробки адекватних заходів з розвитку і вдосконалення споживчого кредитування. Такими заходами можуть бути:

1. Удосконалення регулятивної бази, в тому числі законів, котрі захищають права кредиторів. Зокрема, необхідно прийняти Закон України "Про споживче кредитування". На наш погляд, Закон України "Про споживче кредитування" повинен охоплювати: всі види банківських кредитів, включаючи кредити, котрі не одержали в даний час належного розвитку, – картковий кредит, овердрафт, на освіту, іпотечний кредит; організацію контролю у процесі кредитування (обсяг контролю, аудит кредитних операцій); передбачати інфляційні моменти, страхування кредитних ризиків та інші важливі питання. Національному банку України розробити нове Положення "Про кредитування". Покращити методичне забезпечення організації споживчого кредитування шляхом розробки відповідних внутрішньобанківських положень.

2. З метою зниження ризиків при споживчому кредитуванні банками необхідно удосконалити методики оцінки кредитоспроможності позичальників-фізичних осіб, зокрема скорингових моделей, які б давали змогу об'єктивно оцінювати надійність позичальника.

3. На нашу думку, українським банкам у сучасних економічних умовах основний ак-

цент при виборі рішення про надання кредиту позичальникам-фізичним особам необхідно робити на кредитну історію, аналіз доходів і, лише в останню чергу, на забезпечення.

4. Забезпечити дотримання принципів, пов'язаних з умовами банківського кредитування. Зокрема, скоротити частку готівкових коштів при видачі і погашенні позички, що призведе до зменшення витрат обігу і посилення контролю за цільовим використанням кредиту.

5. Знизити ціну споживчого кредиту та розширити його доступ для ширшого кола платоспроможних клієнтів.

6. Здійснити адаптацію міжнародного досвіду споживчого кредитування до української банківської практики, звернувши особливу увагу на розвиток кредитних карток, овердрафтів, кредитів на освіту, інвестиційних кредитів.

Література

1. *Бюлетень Національного банку України.* – 2002. – № 12. – 165 с.
2. *Бюлетень Національного банку України.* – 2003. – № 1. – 187 с.
3. *Бюлетень Національного банку України.* – 2003. – № 12. – 157 с.
4. *Бюлетень Національного банку України.* – 2004. – № 1. – 162 с.
5. *Бюлетень Національного банку України.* – 2005. – № 2. – 144 с.
6. *Бюлетень Національного банку України.* – 2005. – № 3. – 144 с.
7. *Бюлетень Національного банку України.* – 2006. – № 2. – 169 с.
8. *Бюлетень Національного банку України.* – 2006. – № 3. – 175 с.
9. *Бюлетень Національного банку України.* – 2007. – № 2. – 190 с.
10. *Бюлетень Національного банку України.* – 2007. – № 3. – 198 с.
11. *Бюлетень Національного банку України.* – 2008. – № 1. – 168 с.
12. *Бюлетень Національного банку України.* – 2008. – № 2. – 165 с.
13. Даниленко А., Шелудько Н. *Тенденції та наслідки активізації споживчого кредитування в Україні // Вісник Національного банку України.* – 2006. – № 5. – С. 36 – 39.
14. Зінченко В., Карчева Г. *Підвищення ефективності управління ризиками в умовах активізації споживчого кредитування // Вісник Національного банку України.* – 2007. – № 10. – С. 7 – 10.
15. Крохмалюк Д. *Банківська наука й аналіз економічних процесів в Україні // Вісник Національного банку України.* – 2007. – № 1. – С. 36 – 39.
16. Крупка М., Скаско О. *Тенденції та проблеми формування ринку кредитних послуг в Україні // Вісник Національного банку України.* – 2007. – № 11. – С. 31 – 33.
17. Лагутін В. Д. *Кредитування: теорія і практика: Навч. посібю* – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 215с.
18. Панова Г. С. *Кредитная политика коммерческого банка.* – М.: ИКЦ «ДИС», 1997. – 464 с.
19. Савчук В., Мазурок П., Панчук А. *Проблеми оптимізації управління споживчим кредитуванням комерційних банків // Банківська справа.* – 2007. – № 2. – С. 50 – 55.